

RESSENYES

Carmel Ferragud, *L'hospital, la dona i el capellà. Sant Andreu de Mallorca (1230-1445)*. Catarroja-Palma-Barcelona: Editorial Afers, 2022, 269 pp.

La història dels hospitals medievals de la Corona d'Aragó és un tema de gran interès per a la historiografia actual. Si bé els primers treballs es remuntarien, sobretot, a les dues darreres dècades de la centúria passada, l'inici del segle XXI ha suposat un increment dels estudis sobre els nosocomis, en part afavorits per congressos com els ja consolidats *Abrils de l'Hospital*. Aquests treballs s'han traduït en publicacions científiques en forma de monografies o articles, i han permès difondre tant estudis més generalistes com d'altres centrats en poblacions concretes o hospitals particulars. En el cas de Mallorca, l'Hospital General, sorgit el 1456 a partir de la fusió dels diferents petits hospitals que hi havia repartits arreu de la ciutat, ha centrat la major part d'investigacions, algunes de les quals es dugueren a terme des de la mateixa institució. Els altres hospitals no han estat objecte de monografies, sinó d'aproximacions generals a tots ells o, en alguns casos concrets, a nosocomis específics.

La publicació del llibre de Carmel Ferragud, professor de la Universitat de València, suposa esmenar aquesta situació de desconeixement d'un dels hospitals més importants de la ciutat de Mallorca medieval: l'Hospital de Sant Andreu. No es tracta de la primera publicació que estudia aquesta institució, però sí la primera monografia que pretén recórrer tota la història de l'hospital, des de la seva fundació, amb el nom d'Hospital de Santa Eulàlia, pel comte del Rosselló Nunó Sanç el 1230 —just després de la conquesta de Jaume I— fins a la seva integració a l'Hospital General junt amb altres centres de la ciutat. Es pot dir que Ferragud asoleix amb escriure l'objectiu fixat i aporta un llibre complet, ben desenvolupat i ben

escrit, que facilita la comprensió del text a un públic general interessat en el tema.

El volum s'estructura en una introducció, sis capítols, un breu apartat conclusiu, un interessant apèndix documental, una llarga bibliografia i un molt útil índex toponomàstic. Després de la introducció pertinent, Ferragud inicia el llibre amb l'anàlisi de la imatge de l'hospital en els textos medievals de la Corona d'Aragó. Es tracta d'un apartat molt útil per situar el lector en les funcions dels hospitals de l'edat mitjana, tan diferents dels actuals. Seguidament, en el segon capítol, estudia la fundació de l'Hospital de Sant Andreu, que relaciona amb el context de la conquesta de 1229 i amb la resta d'hospitals medievals anteriors a la fusió en l'Hospital General.

A partir d'aquest punt, s'abandona l'ordre cronològic i seqüencial per adoptar una estructura temàtica: en els altres quatre capítols, Ferragud tracta sobre quatre grans aspectes que han de ser tinguts en compte a l'hora d'estudiar qualsevol institució hospitalera. En primer lloc, la gestió de l'hospital, és a dir, aquells que s'encarregaven de tenir-ne cura. És molt interessant recalcar, en aquest àmbit, el personatge de Sibil·la, la gestió de la qual és ben coneguda gràcies a l'ampli i complet procés que es mogué contra ella, que és transcrit a l'apèndix documental. Després, en el capítol quart, s'estudien les finances de l'hospital, tant els ingressos com les despeses, que demostren la precarietat econòmica de la institució i les constants dificultats per complir les funcions que li eren pròpies i les disposicions del fundador. El cinquè capítol aborda el procés de medicalització de l'hospital, que es va donar a partir del segle XIV, com en bona part d'Europa. Es tracta d'un

apartat de gran interès, sobretot perquè s'aporten els noms de diversos metges i s'aconsegueixen establir nissagues familiars de físics, com els Julià, que expliquen el funcionament de la medicina medieval. Finalment, en el sisè capítol, es fa referència als usuaris de l'hospital, els pobres i els malalts, una gent sovint anònima i variada, ja que al centre hi vivien pobres locals, soldats ferits i infants orfes, entre altres.

Un dels aspectes més rellevants de l'obra és la utilització de les fonts documentals per part de Carmel Ferragud. No es conserva l'arxiu de l'Hospital de Sant Andreu, sinó només alguns llibres; per exemple, sols es coneixen dos inventaris de la institució i «tres flaixos, i encara parcials, sobre la situació econòmica i comptable de l'hospital» (p. 129). Tampoc no es té cap llibre d'ingressos de malalts. Ferragud ha hagut d'escrutar diferents sèries documentals de l'Arxiu del Regne de Mallorca i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó per recopilar totes les notícies possibles sobre l'Hospital de Sant Andreu, que, tot i la seva dispersió, no són escassíssimes. La combinació de les dades procedents de protocols notariais, lletres reials o registres de la Cancelleria, entre altres, amb la bibliografia existent, que l'autor demostra conèixer amb amplitud, permet construir una aproximació històrica a l'Hospital de Sant Andreu bastant completa i omplir les llacunes documentals amb analogies d'altres hospitals de la Corona d'Aragó —principalment del Regne de València— o Itàlia.

Una de les fonts més importants, i l'única que mereix la transcripció a l'apèndix documental, és la investigació que es va dur a terme el 1359 contra Sibil·la, administradora de l'Hospital de Sant Andreu, a instàncies del bisbe Antoni Colell. Es tracta d'un expedient preciós per les dades que aporta, ja que nombrosos testimonis hagueren

d'anar a declarar davant el governador i explicar com era la gestió del centre duta a terme per la dona. Els detalls que esmenten els declarants ofereixen un retrat molt viu de l'hospital i de les persones que hi residien, així com del bon quefer de l'administradora. Això permet que Ferragud analitzi, amb una certa profunditat, un període concret del nosocomi, els anys centrals del segle XIV, de gran interès perquè coincideix amb alguns episodis que afectaren plenament el centre, com la Pesta Negra o les campanyes de Pere el Cerimoniós a Sardenya. També li permet reivindicar el rol de la dona en les tasques assistencials durant l'edat mitjana, així com les seves capacitats per dirigir amb encert una institució hospitalària. De fet, quan foren homes els que gestionaren el centre, la seva administració no va ser idònia.

En definitiva, Carmel Ferragud basteix en aquesta monografia un bon estudi sobre l'Hospital de Sant Andreu de Mallorca, una de les primeres institucions hospitalàries que es fundaren a l'illa. Les fonts i el bon coneixement que l'autor té de la història de la medicina a la Corona d'Aragó —de la qual és especialista— ha permès elaborar un text complet que, sense poder resseguir el dia a dia de l'hospital, sí que aporta una visió àmplia del seu funcionament i de les persones que en feien ús. És un llibre cridat a convertir-se en una referència obligada no només en la història de la institució en particular, sinó en la història de la medicina mallorquina medieval, i que té la capacitat de servir de model per elaborar monografies sobre els altres hospitals de la ciutat. Diu l'autor que aprofità el confinament decretat per la pandèmia de covid-19 per escriure aquest llibre; és, sense cap dubte, una de les millors conseqüències d'una situació excepcional.

Albert Cassanyes Roig
Universitat de les Illes Balears